

תיאטרון עדות – לספר כדי לחיות

מפגש בין־דורי בתהליך חינוכי טיפולי

סיפור הישרדותם ותקומתם של שורדי השואה בגבעת שמואל

בשיתוף הדור השני וצעירים בני הדור השלישי,

תלמידי שכבה ט' בתיכון גבעת שמואל

יוצרי תיאטרון עדות – עירית ועזרא דגן, טיפול בדרמה, כתיבה בימיו והפקה

אורנה בו עמי | "זיכרונות 2", 2010, ברזל מחותך, מידות משתנות

וועידת התביעות אשל-ג'וינט ישראל
עיריית גבעת שמואל, אגף הרווחה, אגף החינוך
עמותת "תיאטרון עדות-לספר כדי לחיות"

יום השואה הבינלאומי ינואר 2019 – הפרוייקט ה-61
"אות המופת החברתי" 2010 – "פרס משואה לחינוך" 2013

ברכות

מכובדיי,
אני רואה בתיעוד והנצחת סיפורם של תושבי העיר ששרדו את תופת השואה, פרויקט חשוב ובעל ערך לדורי-דורות.
כל ניצול מתופת השואה הוא עדות לתרבות עשירה ותוססת. אל סיפורו האישי מצטרפים רסיסי זיכרון של הוריו, משפחתו, חבריו ושכניו, פסיפס שלם וצבעוני של חיים שהיו ואינם עוד, חיים שיש לנו חובה וזכות גדולה לשמר ולזכור.
ככל שחולף הזמן, מוטלת עלינו, דור ההמשך משימת איסוף שברי הזיכרונות הללו, כדי שמכל אלפי הזיכרונות ניתן יהיה להמשיך ולהרכיב תמונה שלמה, אותה ניתן לזכור ולהזכיר. עלינו מוטלת האחריות והזכות לנצור את הסיפורים והעדויות, לשמוע את קרובי משפחתנו ששרדו את התופת, לקרוא, לחקור, ללמוד, להמשיך ולשלוח את ילדינו במשלחות לפולין שהן הפגנה של חיות וכוח, ולחבק. פשוט לחבק את שורדי השואה החיים בקרבנו.
תכנית תיאטרון עדות היא אחת הדרכים היפות והמרגשות לשימור הזיכרון, תכנית המוליכה יצירה משותפת המשקפת חיבור עמוק בין דורות, מפגש רגיש וכנה בין שורדי-שואה לדור, שביום מן הימים יספר את סיפורם. יישר-כח לכל השותפים במלאכת פרויקט חינוכי וחשוב זה.
יוסי ברודי | ראש עיריית גבעת שמואל

מחויבותינו כעם וכחברה לזכור ולא לשכוח.
מחויבות זו מתגשמת בזכות תוכנית תיאטרון עדות המפגישה בני נוער עם שורדי שואה וסיפוריהם. ביחד, בתהליך מרגש ומעצים, של מפגשים קבועים, המשתתפים עוברים חוויה טיפולית עמוקה אשר בסופה הם מעלים הצגה המנציחה את סיפורי השורדים. ההצגה מהווה תוקף מוסרי ועדות חיה לשואה לדורות הבאים.
הסיפורים האישיים של שורדי השואה הופכים לחיים על במת המשחק ומשאירים זכרון עוצמתי בקרב קהל הצופים. זכרון זה מחבר את קהל הצופים להיסטוריה של עם ישראל ומדגיש את ההווה, את ההמשכיות של דור שני ושלישי שמהווים נצחון של העם היהודי.
אני מתרגשת להוביל פעם ראשונה פרויקט זה בעירנו אשר עושה רבות למען שורדי השואה בפעילויות מגוונות ורואה חשיבות רבה בכל פעילות למען שורדי השואה עצמם.
אני רוצה להודות לכלל השותפים לפרוייקט: לאשל-ג'וינט, למשרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, לוועידת התביעות, למשרד לשיוויון חברתי, לאתי דהן מנהלת אגף החינוך, לחנית אלון מנהלת תיכון גבעת שמואל, לעובדי אגף הרווחה- גבי ברוטמן, ורד פרץ ועדינה אדמוני, יישר כח לעיריית ועזרא דגן על הביצוע והפיכת החלום למציאות ולבסוף אסיים בתודה מיוחדת לשורדי השואה שלקחו חלק בפרוייקט ותרמו מזמנם וסיפור את סיפורם ולתלמידים היקרים שלקחו חלק בפרוייקט.
בזכותכם אנו מזכור!!! בברכה,
אתי סומר עו"ס | מנהלת אגף לשירותים חברתיים

השואה היא אירוע טראומטי וייחודי שבוצע על ידי עמים, מנהיגים ובני אנוש.
הוא חייב להישמר כתמרור אזהרה לעולם החותר להתנהגות ולחיים מוסריים, זאת, לא רק למדינת ישראל ותושביה, אלא, ובעיקר לבני האדם בעולם כולו. בתקופה זו, כאשר ניצולי השואה הולכים ופוחתים חובה עלינו לתעד ככל יכולתנו את מירב הסיפורים והעדויות שעדיין ניתן לשמר. זאת, לצד החובה לטפל חברתית, פיסית ולכלכלית בניצולים עצמם. אחד האמצעים המוצלחים שפותחו בשנים האחרונות הוא "תיאטרון עדות", המאפשר לדורות ההמשך, ללמוד ממקור ראשון את סיפורי השואה. תיאטרון עדות מסייע גם לשורדים ברמה האישית, המשפחתית והחברתית. בשם הנהלת ג'וינט ישראל ואשל, אני מודה לכל שותפינו במיזם הנפלא ומאחל שנצלח במשותף להציע קבוצות נוספות.
יוסי הימן | מנכ"ל אשל-ג'וינט ישראל, האגודה לתכנון ופיתוח שירותים למען הזקן בישראל

"Testimony Theater – To tell in order to live"

thanks to the professional assistance and financial support of:
JDC- Eshel and the Claims Conference

תיאטרון עדות – "לספר כדי לחיות" מפגש בין-דורי בתוכנית ארצית ניצולי שואה, בני הדור השני ותלמידים בתהליך חינוכי טיפולי בדרך טיפול בהבעה ויצירה אמנותית ודרמה-תרפיה, כתיבה ובימוי "אות המופת החברתי" – כנס ישראל שדרות לחברה 2010 "פרס משואה לחינוך" 2013 – המכון הבינ"ל להוראת השואה

בתמיכת "וועידת התביעות"

ניהול תקציבי ומקצועי – אשל האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים חברתיים למען הזקן בישראל ניהול ארצי של תיאטרון עדות: מגי גד – מנהלת בכירה תחום קהילה באשל לימור מרגלית – מנהלת תוכניות ניצולי שואה

יוצרי התוכנית, הנחייה, בימוי: עירית ועזרא דגן | עריכת עדויות וכתיבה: עירית דגן ניהול מוסיקלי, הלחנה, נגינה בפסנתר ויעוץ בימתי: עמרי דגן

אקורדיון ושירה: אנה סנגר | נגן קונטראבס: מיתר גלמן | שירה: עומר קורח עוזרת במאי: יובל נויפלד | מנהלת הפקה: אליסה שודייב עיצוב ויצור אביזרים: אירה ויעקב מובשוביץ | עיצוב תאורה: נמרוד דגן הגברה ותאורה: א.ב. הגברה | צילומי סטילס: אלכס גד, שלומי נויפלד | צילום ההצגה: מארק קר- פטר סלע

מנתבת התוכנית:

אתי סומר – עו"ס מומחה, מנהלת אגף הרווחה בעיריית גבעת שמואל

רכזות התוכנית בגבעת שמואל:

ורד פרץ – מנהלת יחידת ההתנדבות העירונית ותחום ניצולי שואה מירב נמרודי – מורה ורכזת שכבה ט' בתיכון גבעת שמואל

"חפץ, געגוע" עבודות פיסול של אורנה בן-עמי

עבודות הפיסול בברזל של אורנה בן-עמי מבוצעות בטכניקה של חיתוך, כיפוף וריתוך, מספרות סיפור, סיפור אישי המתחבר לזיכרון הקולקטיבי ונוגע בכל צופה מהזווית שלו. יש בעבודות כיבוש עדין, נשי, של חומר הגלם הקשוח, הקשה - הברזל, אותו היא כובשת במו ידיה. בן עמי מביאה סיפורים אנושיים באמצעות פיסול של חפצים. "אנחנו" היא אומרת "חולפים מן העולם, החפצים נשארים כדי לספר את הסיפור שלנו". העיסוק של בן-עמי בחפצים הוא אנושי, מעורר זיכרונות, מחבר לרגשות. הנגיעה בחפצים המייצגים מצבים ומעלים זיכרונות הוביל את אורנה להזדהות עם מצוקתם של הפליטים הנאלצים לארוז את חייהם, את עברם, את הזיכרונות שלהם ואת תקוותיהם לעתיד, בצרור אחד ולעזוב את ביתם. התערוכה שלה "חיים שלמים בארזה" מוצגת בשנתיים האחרונות בהצלחה גדולה במוזיאונים ברחבי העולם.

הפליטה והבובה, פיסול בברזל על גבי צילום (הצילום המקורי רויטרס)

בודדה. פיסול בברזל על צילום (הצילום המקורי רויטרס)

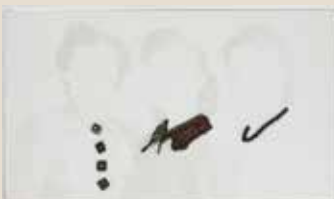
תמונתה על הקיר

התרמיל, ברזל מרוחק

בתחנת הרכבת, ברזל מרוחק על גבי צילום (הצילום המקורי רויטרס)

חיה, אמא והניה 2014, ברזל מרוחק וצילום 45x78x5

ברכות

פרויקט גבעת שמואל הינו הפרויקט ה- 61 של תיאטרון עדות.

התוודעתי לעשייה הייחודית והחשובה הזו בפרויקט התשיעי שהתקיים בחדרה ובו השתתפה אמי אירה מובשוביץ. רבות, אם כי לעולם לא מספיק, דובר על חשיבותו של תיאטרון עדות עבור ניצולי השואה, בהיותו כלי לחשיפתו ועיבודו של סיפורם האישי למען לא יישכח.

זהו תהליך טיפולי וחברתי בעל ערך עליון. אנו חייבים להעריך את האפקט החינוכי ואת תרומתו האדירה של הפרויקט לחברה הישראלית כמו גם לכל נער ונערה המשתתפים בו, ולכן ברצוני להעלות על נס ולהאיר באור גדול דווקא את הצעירים המשתתפים, הבאים להקשיב לגעת, לחבק ולתמוך בקבוצת אנשים זקנים, שורדי-שואה, המכונסים בעצב גדול סביב נושא טעון וכבד, ומסייעים להם לפרוק את המשא, קרובים אליהם לאורך תהליך טיפולי מורכב ובסיוע התהליך אף מציגים את סיפורם על הבמה.

תודות לשותפים בפרויקט תיאטרון עדות, לעירית ועזרא דגן והתומכים הקירים.

ישראל מובשוביץ | יו"ר עמותת "תיאטרון עדות לספר כדי לחיות"

"אל תקראו לנו ניצולי שואה... אנחנו לא ניצולים. אנחנו שורדי שואה - אתם אלה שניצלתם" (שורדת שואה, גטו ורשה).

המשפט הזה מלווה אותי כצוואה מהרגע ששמעתי אותו.. אנחנו הניצולים.. ילדינו היו הניצולים.. לעד. מה המשמעות של צוואה זו? מה המשמעות של להיות ניצול? כיצד עלינו לקיימה? האם יום זיכרון ממלכתי ממלא צוואה זו? האם המסע לפולין ממלא צוואה זו? אירועים אלה הם רק חלק..

תכנית "תיאטרון עדות" הינה תכנית חובה וזכות גדולה, המאפשרת קיום צוואה זו בדרך נוספת, בדרך חשובה כל כך ומעוררת תקווה הן בקרב השורדים והן בקרב הילדים. המפגשים הקבועים בבית הספר של שורדי השואה של עירינו עם תלמידינו יצרו מערכת יחסים מיוחדת שהעצימה את כולנו. המפגש השבועי במהלך חודשים רבים יוצר חיבור מופלא בין צעירים ומבוגרים. בין העבר להווה והעתיד. ההתכנסות בכל שבוע היא יצירת מעגל זיכרון חווייתי ואישי של המשתתפים בו. מעגל אינסופי שאנו ננצור בלבנו לעד.

מבקשת להודות לשותפים לדרך לעירית ולעזרא דגן, אגף הרווחה, אגף החינוך, הצוות החינוכי, תלמידינו וכמובן תודה והוקרה לשורדי השואה שפתחו ליבם, חיבקו אותנו וישארו חלק מאיתנו לעד.

חנית אלון | מנהלת תיכון גבעת שמואל

תיאטרון עדות מודה ל...

אתי דהן - מנהלת אגף החינוך

עדינה אדמוני-רכות מועדון ניצולי השואה | רות גולדמן-ספרנית בתיכון גבעת שמואל |

אבי יפה-אב הבית בתיכון גבעת שמואל | מירי אסנר-מנהלת תרבות ואירועים | ליאורה אלקלעי-מנהלת אולם התרבות | גאולה אביטל-עו"ם מנהלת מחלקת גיל הזהב בת"א, בעבר | אילן פרץ-מנהל טכני באולם התרבות

עמותת "תיאטרון עדות-לספר כדי לחיות"

נשיא כבוד: יעקב מובשוביץ | יושב ראש: ישראל מובשוביץ | מנכ"לית: נלי יצחקי

וועד מייסד: חנה מרון (ז"ל) | חווה קליינברג (ז"ל) | אלנה קיאל, מירטה כהן, פנינה רוזנצוויג, מרדכי אלדר, טומי ברייער, אירמה בידרמן | יעוץ והדרכה פסיכולוגית: דר' צביה זליגמן - פסיכולוגית קלינית | יועצת משפטית: עו"ד יולי פק-חלמיש | רכות יחסי ציבור ושייווק: אביבה מובשוביץ | רואה חשבון: סיני אופיר וועדה מיעצת: דר' עילית לוין, עופר אופיר, דר' אריה לוקר, יונה לוקר-מחנכת, דר' זאב הולנדר, תת-אלוף (חינוך) אורי מנוס | הגהות: נלי יצחקי | תרגומים וארכיון: סוניה הורוביץ

אפרים יזל

נולד בשנת 1942, בכפר פותשנה, בטרנסניסטריה, להוריו מלכה, לבית מלק ויוסף מאיר יזל אח למנוקס ואידיה. בסוף 1941 גורשה המשפחה על ידי הגרמנים מצ'רנוביץ, בוקובינה. האחות הצעירה, אידיה, נפטרה בדרך לגטו ונקברה בקבר אחים בעיר ברשד. האב נלקח לעבודות כפייה בגרמניה, בגלל אזרחותו ההונגרית. האם, שהייתה בהריון עם אפרים, נלקחה לכפר פותשנה, לעבודות בחווה חקלאית של הגרמנים. אפרים נולד שם, ושהה כל הזמן במרתף. ב-1944, עם נסיגת הגרמנים, האם ואפרים נשארו בכפר. האב חזר רק בסוף 1945. אז שבו לצ'רנוביץ, גילו את אובדן המשפחה כולה ועברו לעיר סטרושיניץ ב-קרפטים. אפרים סיים את התיכון והאוניברסיטה. ב-1969 התחתן עם חנה לבית פוקס ונולד בנו אברהם. ב-1969 עלתה המשפחה לארץ יחד עם אחיו מקס (ז"ל). אפרים לימד בבתי ספר שונים, לאחרונה בישיבה תיכונית בתל אביב ופרש בגיל 71. לאפרים וחנה בת ובן: חיה ואברהם ו-5 נכדים.

סימה-סופקה לוי (לבית קונורטוב)

נולדה בעיר סופיה בירת בולגריה להוריה: אולגה לבית ברכה ולאביה יסאק. אחות למשה הקטן ממנה ב 6 שנים. בתחילת המלחמה, האב נלקח למחנה כפייה ב-1943. באותה שנה ב פברואר, המשפחה נלקחה לרוסיה שעל הדנובה על גבול בולגריה רומניה. שם התקבלו על ידי היהודים המקומיים וגרו אצל משפחה יהודית. משם עברו לבית ברוסיה, בחצר עם בית כנסת עד לסוף המלחמה. הקשר עם האב התקיים במשך שנות המלחמה רק באמצעות מכתבים. באוקטובר 1945, חזר האב והמשפחה שבה לסופיה. בנובמבר 1948, הפליגו לישראל באנייה "פאן-יורק". עברו ליהוד, אחרי שהשלימה את העממי עברה לפנימייה בהוד-השרון. חזרה ליהוד המשיכה לימודיה, למדה פקידות, גויסה לצה"ל, ב-1956 השלימה קורס-חובשות ושירתה בג'וליס ועבדה כסייעת במרפאת שיניים בבאר שבע ובירושלים. ב-1956 נישאה ל-ביטוש שבתאי. לסימה ולביטוש 3 בנים ובת: יעקב, יצחק, אברהם וזהבה. 11 נכדים ו-2 נינים.

לאה ידוב (לבית קנר)

לאה ידוב נולדה בעיירה רוז'ן שבפולין בשנת 1935, להורים צרקה פילר וחזקיהו קנר. התגוררו במשותף עם הסבא והסבתא - הוריה של האם. לאה היא האחות הרביעית מתוך שישה: אריה, חנה, שרה ז"ל, ישראל ז"ל ומשה. בשנת 1939, גורשה המשפחה מהבית. לאה ומשפחתה הצליחו להינצל מהשריפה שהתרחשה בבית הכנסת בה כונסו יהודי העיירה גוברוב. בין השנים 1940-1941 שהו במחנות "איוויה" ו"ביאליסטוק". הוריה ואחותה שרה, נשארו בפולין לצורך טיפול רפואי באחות, משם לא שבו עוד. סבתה וסבה, ליוו את חמשת האחים במסע לרוסיה. לאחר שנה בגלדילו בסיביר, ב-1940, הועברו לאה ואחיה למוסדות ולבתי יתומים. ב-1944, הצליח האח אריה, לאחד את ארבעת אחיו. בשנת 1946, חזרו לפולין. משם הועברו ל-אולם בגרמניה. ב-1948 הפליגו לארץ באנייה "קדמה". לאה נישאה לאלחנן ידוב בשנת 1954. התגוררו בבני ברק, ר"ג ובהמשך לגבעת שמואל. אלחנן ז"ל בעלה, נפטר בשנת 2017. ללאה בת ושני בנים: נירה, אלון וערן, 9 נכדים, ונין אחד.

יחזקאל שחם - בראונשטיין

יליד פברואר 1938, בעיר יאסי שברומניה. הוריו - ברקו בראונשטיין ומריסה-מרים לבית יקוביץ. אח לטובה פלד. ב-1941, בפוגרום שהתרחש בבניין המטרה, ניצל על ידי אביו. ביתם נהרס והם שוכנו במקלט הבית של השכנים בתנאים קשים. אביו נלקח למחנות-כפייה בטרנסניסטריה והמשפחה חיה במחסור. ב-1945 ברח האב דרך היערות וחזר. המשפחה הפליגה לארץ ב-1951 באנייה "טרנסילבניה". ל"שער עליה" בחיפה ומשם לבית עולים בעין שמר. ב-1952, עבר יחזקאל עם עליית הנוער לקיבוץ "גליל-ים" ואומץ ע"י לאה שרויט-פרגמנט עד 1958. בצה"ל שירת בחיל השריון כטנקיסט. בשנת 1958 נישא לנינה מרקס. לאחר חצי שנה עברו לגבעת שמואל. יחזקאל ניהל כל השנים מוסך לרכב כבד. ליחזקאל ולנינה שלושה ילדים: יעל, טל ועופר, 9 נכדים ו-2 נינים.

דבי-דבורה גבאי (לבית בוצ'ינסקי)

נולדה בשנת 1940 בעיר לודג' בפולין להוריה: ינטה לבית - זנדברג ואביה מאיר, אחות ליצחק וחיים בוצר-בוצ'ינסקי. בתחילת המלחמה הייתה תינוקת. במהלך המלחמה עברה המשפחה בין כפרים שונים באוזבקיסטאן ברוסיה כפליטים, בתנאים קשים. ב-1945, כשהסתיימה המלחמה, הגיעו לגרמניה שם שהו עד 1948. בינואר 1949 הפליגו לארץ מ-מרסי שבצרפת, באנייה "טמפה-פנמה" ושוכנו בבית-עולים בפרדס חנה. ב-1960, גויסה לצה"ל ושירתה בחיל האוויר. ב-1965, נישאה לאברהם גבאי. דבי עבדה בעיריית ת"א. לדבי ואברהם (ז"ל) נולדו שלושה ילדים: חגית, אורית ושחר. לדבי 6 נכדים.

נתן מילר

נולד בעיר קיאצ'ובה בצ'כיה בשנת 1928 להוריו חיים ואמו ינטה לבית שטר, אח גדול ליחזקאל, טוביה, שינדי ומאיר. ב-1943 נלקח האב למחנות כפייה. ב-1944, כשהיה בן-12 הובלו האם וחמשת הילדים ל"גטו קיאצ'ו". לאחר כמה חודשים הובלו למחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו, בסלקציה הופרד ממשפחתו שהובלו למותם, נתן הועסק בטיפול בסוסים בחווה קרובה למחנה עם עוד 60 איש. בפברואר 1945 הובל בצעדת-מוות ל-טרזינשטאט. במאי 1945 שוחרר ע"י הצבא הסובייטי, פגש בפראג את אביו ששרד ויחד חזרו לעירם. בן-17 הצטרף להכשרה של תנועת "גורדוניה-מכבי הצעיר". ב-1947 עבר עם "תנועת הבריחה" לגרמניה. ב-1948 הפליג מ-מרסי באנייה "מלאפמה" לחיפה. גויס לצה"ל, ל"חטיבת גבעתי" ונלחם בלטרון, חצור ופלוג'ה וליווה שירות להר הצופים. ב-1949 היה בין מקימי "עומר" ועבר לאשקלון ולרחובות. ב-1949 התחתן עם לאה. לאה ונתן 3 ילדים: זאב, יעלה וישראל, 8 נכדים ו-11 נינים.

עליזה (פרידה) שטיינורצל לבית הרצוג

נולדה בשויניצה בפולין בשנת 1942, להוריה מיכאל הרצוג וגיזלה לבית לזר. אחות לאוסקר-יהושע. המשפחה עקרה משויניצה לוורוצלב. כתינוקת שנולדה במלחמה, אינה יודעת הרבה על התגלגלות המשפחה ובריחתה מפולין. אך המלחמה הסתיימה ברוסיה וב-1945, חזרה המשפחה לפולין. בגלל המשטר הקומוניסטי לא הורשו לעזוב ורק ב-1950, הפליגו לארץ באנייה "גלילה". בשנת 1961, התגייסה לצה"ל, שרתה בשלישות והשתחררה ב-1962. נישאה ליעקב ב-1962. לעליזה ויעקב בת אחת ושלושה בנים: ורדה, איציק, אלי ואלון 13 נכדים ו-2 נינים.

אברהם רון

נולד בשם אלפרד וייסביין, בשנת 1938, בפראג שבצ'כוסלובקיה, להורים אילקה לבית טאסיג, והאב דוד. אח לגרשון-ג'ורג'. בשנת 1940 האב נאסר ונשלח למחנה ריכוז ומאז נעלם. בשנת 1943, לאחר שנעצרו ע"י הגסטפו נשלחו למחנה מעבר, שוחררו ע"י הקונסול הכללי של רומניה, חברו של האב, שהצליח לסדר למשפחה דרכון דיפלומטי רומני. הם גורשו לרומניה, הגיעו לעיר פוקשן, בשנת 1945, עברו לבוקרשט. בשנת 1947, חזרו לפראג. ב-מאי 1949 בעזרת תנועת הנוער "דרור", הפליגו מנמל טראני באיטליה, באנייה "גלילה" ל-שער העלייה" בחיפה. האם עברה לקרית שמואל, האב גרשון עבר לקיבוץ כברי ואברהם עבר לקיבוץ אפק, לאחר 4 שנים, חזר לאמו בכפר אונו. למד ב"אורט-יפו" בצה"ל שירת ביחידות מובחרות. בשנת 1963 נשא לאישה את מינה-מנוחה לבית באומוולשפינר. למינה ואברהם בת ובן: טלי וגל, 4 נכדים ונינה אחת.

אוסף בולים וקטרים - מאוספו של אברהם רון

"הקטר המפוייח"
 זכורני, בשנת 1943, מיד לאחר ששוחררנו ממחנה המעצר-מעבר רגע לפני שנשלחנו למחנות, עם דרכון דיפלומטי רומני, שהנפיק הקונסול הכללי של רומניה בצ'כוסלובקיה שהיה ידיד קרוב של אבי, קיבלנו צו מהגרמנים האומר שתוך 48 שעות עלינו לעזוב את צ'כוסלובקיה, או שנשלח לטרזיינשטאט... אני זוכר שאמי, אחי ואני, בן ה-4 וחצי, הלכנו ברגל לתחנת הרכבת היחידה בפראג, אשר עדיין פעלה, תחנת מסריק והתחלנו לשוטט בין רכבות וקטרי קיטור ענקיים ומפויחים, בניסיון למצוא דרך להימלט, הצלחנו למצוא מקום על קטר קיטור מאחורי הנהג, על קרונית הפחם המלוכלכת. נסענו משך שעות רבות עד הגיענו לרומניה. אני לא יכול לשכוח את הרושם האדיר והגודל המפחיד של קטרי הקיטור הענקיים והמלוכלכים. הדבר לא הרפה ממני, והביאני לאיסוף בולים, דגמי קטרים וכן חפצים שונים הקשורים לרכבות. כיום מצוי בידי אוסף אדיר של בולי רכבות מכל העולם הכולל למעלה מ-60 אלף בולים.

הקטרים המובילים ששירתו את הוורמאכט הגרמני בזמן מלחמת העולם השנייה

בול גרמני משנת 1935
 רכבת קיטור עם
 קטר DRG 03
 בשנות ה-30
 ואשר שימש את צבא
 הוורמאכט הגרמני

קטר אמריקאי משנת 1935
 Baltimore & Ohio 456, No.2 Lord
 Baltimore Locomotive

קטר בריטי - 'Saint Cathrin 2918'
 קטר משנת 1935, מדגם:
 Great Western Railway
 GWR 2900 Class

הקטר: מגליון מזכרת מקסיקני משנת 2007.
 קטר קיטור מקסיקני מתוצרת:
 Alco-Cooke דגם 657, משנת 1903

לאה אסתר לנדר (לבית לקס)

נולדה ב 1939 בפולין בעיירה בפלך קרשניק לאביה נפתלי צבי בן יעקב הי"ד ואמה חנה לקס לבית בורשטיין. בהיותה בת 3 חודשים, נכבשה פולין ואביה הצטרף לפרטיזנים בתחילת 1940 ביער קניה Knieja. לאה ואמה הוסתרו מעל לרפת עד אביב 1943. האב נרצח יחד עם כ-136 פרטיזנים יהודיים ע"י פרטיזנים פולנים "אנשי AK". ששיתפו פעולה עם הגרמנים. לאה ואמה נאלצו להסתתר יחד עם הסבתא טובה בורשטיין במסתור בביתה של חסידת אומות עולם, שמאוחר יותר נרצחו, היא ובתה ע"י הגרמנים. האם עם לאה והסבתא מצאו מחסה ביער. האם הצטרפה לפרטיזנים ונפצעה באחת הפעולות. עם כניסת הצבא האדום עברו שלושתן לעיר גליביץ בשלזיה התחתית שם למדה לאה בבית ספר עממי. ב-1950 עלו באנייה "קוממיות" שיצאה מוונציה שבאיטליה. עד 1957 גרה בשכון עלייה בכפר סבא. לאה "אומצה" ע"י מרים וחיים יפה שניהלו את גן "מנשה דה רוטשילד" ונקלטה לישראליות השורשית. בשנת 1957 נישאה לבעלה אריה לנדר, אף הוא ניצול שואה וזכו להקים משפחה. לאה הייתה מורה, סגנית מנהלת בנק ומנהלת ענף ספקים בבי"ח תל השומר. ללאה ואריה נולדו 4 בנות: צפורה- ציפי, טובה, מינה ונחמי, 14 נכדים ו-15 נינים.

יהודה לוקר

יהודה לוקר נולד בשנת 1936 בעיר בורקן שבגרמניה להוריו בצלאל טובה לבית גוסטל לבית-שטרן ואח ל-אינגה-יפה. בעקבות פרעות ליל הבדולח נמלטה משפחתו להולנד השכנה. בשנת 1942, התפזרה משפחתו בעזרת המחתרת ההולנדית למקומות מסתור שונים במדינה. יהודה היה בן 6 כשהוסתר אצל משפחת באקר ומאוחר יותר אצל משפ' דה-נוי בעיירה אדה. עם סיום מלחמת העולם השנייה, התאחדה המשפחה ועלתה ארצה בתחילת 1948, באנייה "טרנסילבניה". עם סיום לימודיו בבתי ספר תיכוניים וסמינר מורים, שירת בחיל-התותחנים. בשנת 1960 החל את לימודיו האקדמיים באוניברסיטת בר-אילן במחלקה לפסיכולוגיה. ב 1961, התחתן עם חוה לבית לית ונ-דר-הורסט. בהמשך נסע לארה"ב וקיבל תואר Ph.D מהמחלקה לפסיכולוגיה ב Yeshiva University שבניו-יורק. בהמשך בילה שנה כעמית מחקר post doc ב-New School במעבדה של Leon Festinger. יהודה שימש כצה"ל כראש מדור הנדסת אנוש באג"מ/אמל"ח. בשנים 1973-1978 הקים בטכניון, במימון צה"ל, מעבדה ניידת להנדסת אנוש. שנים רבות נתן שירותי ייעוץ ותיכון בתעשייה האווירית. היה במשך עשר שנים חבר במועצת העיר בקרית אונו. ליהודה וחוה ארבעה ילדים: ירום, מוריה, רחלה ואלחי. 18 נכדים ו-2 נינות.

בת הדור השני

מאירה וסרמן

אני בת להורים ילידי רומניה, אשר עלו ארצה בשנת 1947 בהיותם בני 15 ו-19. אבי, יצחק וסרמן ז"ל, מגלאץ, יליד 1928, בן בכור למשפחה בת 8 נפשות, שהה במחנה כפייה, הצטרף לתנועת "גורדוניה", וב-1947 עלה ארצה בעלייה בלתי לגאלית, באנייה "סמירנה". לאחר שהות ב"מחנה עתלית", גויס לצבא ושירת כחובש קרבי. אימי, טילדה סימון, מ-פוקשאן, ילידת 1932, בת זקונים למשפחה בת 6 נפשות. ב 1940, עת פלשה הגרמנים לרומניה, נלקח אביה ו-2 אחיה למחנה עבודה. אמי, יחד עם 2 אחיה, הצטרפו בתום המלחמה לתנועת "גורדוניה" ועלו לארץ כבלתי לגאליים, באנייה "פאן יורק" לאחר כחצי שנה בקפריסין, הגיעו לארץ, ב-1948. אני, מאירה, אמא לרועי בן ה-15, אחות אמצעית לעירית הבכורה ולשרית בת הזקונים, כלכלנית במקצועי ובעלת חברה לייעוץ כלכלי לרשויות מקומיות. בוגרת תואר ראשון בכלכלה ו-2 תארים שניים במנהל עסקים ובמנהל ציבורי. השואה, כפי שנחווה ע"י הורי, ע"י הורי חברי, שכני, משפחתי הקרובה והרחוקה, היוותה חלק בלתי נפרד מזהותי, מערכי ומהתנהלות חיי.

אלבום משפחתי - קולאי | עיצוב: שמיר גלי

השירים בהצגה: לאה גולדברג - מרגלית סיוון - אברהם סוצקבר

"לכי, ילדתי, לכי והמשיכי"
מרגלית סיוון/עומרי דגן

לכי, ילדתי, לכי והמשיכי
לכי, ילדתי, פסיעתך בדמי
לכי, ילדתי, לכי והמשיכי
אן תפסעי, הדרך תוביל.

רוח עזה תמחק צעדיך
עקבותיך בחול ההופך לביצה,
לא תדע נפשו מאין הגיעה,
לא תדע עצמותך עד כמה
שקעה.

"צעצועים"
אברהם סוצקבר
תרגום מיידיש-בני מר
לחן: עמרי דגן

שמרי, בתי, כל צעצוע,
יהיו לך כולם אהובים.
ועם עלותם על יצוע
פרשי עליהם כוכבים.

עשב מתוק תני כפלים
לסוס הזהוב הרעב.
ואל תשכחי ערדליים
כשנשר הים ינשב.

וגם פעמון, אם השכימה,
תני לבובה בידה.

לשום צעצוע אין אמה,
והיא שם בוכה לבדה.
שמרי עליהם מכל שבר,

זכור לי עוד יום - יום הדיון -
בוכות ברחובות מכל עבר,
אבל לא היו ילדים.

"נסיון"
לאה גולדברג/עמרי דגן

לך נשבעתי, אל עליון.
ולא אדע האקים:
איך אעמוד בנסיון
נסיון האושר השלם.
איכה תכיל עיני האור?
ידי רפות, ידי הוזות -
איכה אשא ולא אשבור
שמחה כזאת, ברכה כזאת?
מכובד עול איך לא אפול,
איך לפניך אתיצב
זקופה, גדולה, נושאת בעול
של אושר אנושי שלו.

"אחת התחנות"
לאה גולדברג/עמרי דגן

שלשה ימים בדרך, איזו דרך
על פני חורשות וריח של כבול,
על פני שדות וכפריות קודרת
ופנסים של תחנות הגבול
פתאום לצאת. ברגל מגששת,
לחוש מגע של אבן ושל חול.
לנשום, לנשום בציפיה נרגשת
את האויר הקר והכחול

זמזום פסים. ואוזניך שומעת
עוד צליל קטן בין כל
המנגינות:

שירת ילדה שבהסס-הדעת
קלטנו באחת התחנות

איך הבתים פתאום עמדו
מלכת,

ולא ירוץ העץ אחורנית,
ומה קרוב הזהר השלכת
הגן ושלוותו הריחנית.

ולהפרד בלי חרטה וצער,
ולאהוב ברגע אחרון,
ושוב לטוס אל דמדומי היער
האץ אל חלוננו של הקרון

"הילדה שרה לנחל"
לאה גולדברג/עמרי דגן

לאן ישא הזרם את פני הקטנים
למה הוא קורע עיני?
ביתי הרחק בחורשת אורנים
עצובה איושת ארני.

ואני יחידה לה, רכה בשנים,
ונחל אכזר לפני -
לאן הוא נושא את פני הקטנים?
למה הוא קורע את עיני?

צילומים מהחזרות

כל הלחנים והמנגינות בהצגה: עמרי דגן

עזרא דגן

עירית דגן

שחקן התיאטרון "הקאמרי" ת"א, במאי ומורה למשחק מסוגנן ופנטומימה. בוגר מגמת התיאטרון בבית ספר "רננים", הסטודיו של נולה צ'לטון ופנטומימה בסטודיו של קלוד קיפניס. שיחק בתיאטרון "הבימה" במשך 15 שנה. גילם את דמותו של רבי יעקב מנשה לברטוב, בסרט "רשימת שינדלר" של סטיבן שפילברג. חלק ממשפחתו פינטו ובר-דוד, 7 נפשות, שחיו בפאריס, נרצחו במחנה המוות "אשוויץ-בירקנאו".

מטפלת בהבעה ויצירה, B.E.D - בחינוך בלתי פורמאלי M.A. - בדומה-תרפיה, ברישיון משרד הבריאות. שחקנית, מורה למשחק ובמאית תיאטרון. בוגרת בית הספר הגבוה למשחק "בית צבי", וספרות עברית באוניברסיטה העברית. שיחקה בתיאטרון "הבימה" ובתיאטרון "ארנה פורת" לילדים ולנוער. דור שני להורים ששרדו את מחנה ההשמדה "אשוויץ-בירקנאו" ו"מחתרת הבריחה" בהונגריה וטרנסילבניה, ואבדו את כל בני משפחתם: לוי יוסף בשנת 1944.

תיאטרון עדות - על נושאי הלפיד, על חמלה נתונה ותקווה

השואה תשאר לעד כתקופה האפלה ביותר של ההיסטוריה, כאסון הגדול ביותר של האנושות. לעולם לא נוכל לעמוד על טיבו של הרוע המוחלט שהתגלה בשואה. כהמשך לרצון גרמניה הנאצית למחוק את זיכרון העם היהודי, קמים ומתרבים היום באירופה ובארצות הברית ארגונים מכחישי שואה.

אנו כאן, עושים ככל יכולתנו להנציח ולשמר, כדי שלא יישכח הנורא מכל, ויימשך החיבור בין הניצולים-שורדים לבין הדור חדש-צעיר, נושא הלפיד.

נכון, מאוחר, אך לא מאוחר מדי. בתיאטרון עדות אנו רואים הזדמנות לשמוע ממקור ראשון על אנטישמיות והשפלה, על קור, רעב, כאב ופחד, על פרידה פתאומית מהורים ואחים, ועל אובדן, מחסור ובדידות אין סופית. הדור השלישי, כמו נכדיהם של הניצולים, משוחררים מהנטל הכבד, הם שיגידו בעוד שנים: 'פגשנו ניצולי שואה אמיתיים. נגענו בהם, דיברנו אתם'. הנוער הנפלא והמסור הזה יכול לשמוע כאן ישירות מהניצולים סיפור אישי: להבין מהו 'הצד הארי' ולבטא מבלי להתבלבל: 'טראנסג'נדר' שומעים בפעם הראשונה שמות של מחנות ריכוז, כפייה והשמדה, לומדים להבדיל בין אושוויץ, בירקנאו ובונה מונוביץ, וקולטים תאריכים: מתי זה התחיל בפולין, ובאיזו שנה בהונגריה וטרנסילבניה. שמות כמו מנגלה, יודקובסקי, קאסטנר, שינדלר, אנה פרנק, מונחים ומושגים כמו 'ליל הבדולח', 'יודנראט', 'הפתרון הסופי', 'אקציה', 'סלקציה' ו'טרנספורט'. 'קאפו', 'מוזלמן', 'גסטאפו', 'וורמאכט' ו'אס אס'. 'רמפה', 'אפל', 'ניסויים רפואיים', 'מקלחות', 'קרמטורים' ו'צעדות המוות', וכן: 'בריחה', 'הסתתרות' ו'זהות שאולה'. מילים מצמררות בשפה קשה ובלתי אפשרית: 'ראוס', 'שנל', 'פרפלכוכה-יודה', ומבינים את משמעותן של המילים: 'ללכת אל הגדר', והכול מתוך סיפוריהם האישיים של המבוגרים, והכל פונה אל הרגש ובא לידי ביטוי במחזה הכתוב ובהצגה על הבמה.

בערב ההצגה החוויה עצומה ומרגשת. יחד עם הסיפור הכואב נוצרת גם הרגשה של הזדככות. הקשר הנרקם והזיקה ההדדית בין המשתתפים חזקים ונמשכים גם בסיום ההצגות ואף לאחר סיום התהליך וסגירתו.

עירית ועזרא דגן | יוצרי "תיאטרון עדות"

משתתפי הקבוצה הצעירים תלמידי שכבה ט' בתיכון גבעת שמואל

הצעירים תלמידי שכבה ט' בתיכון גבעת שמואל

מאחור מימין: ליהיא שרייבר, שלי צ'רטקוב, נטע בראל, רוני יהב, שני קרסקו, הילה פרבמן. מלפנים מימין: חנוך גור, דולב אור, שלומי בן-שטרית, יובל נויפלד, רותם חביב, נועה אברהמוב.

תיאטרון עדות - הד לניצחון הרוח

שואה היא טראומה נפשית שאין מילים לתארה, ואין לה עדים. החוויות של הניצולים שנותרו ללא עיבוד ממשיות לחיות, בתוכם, ולהחיות כל פעם מחדש, כאילו הן אינן חוויות מן העבר, אלא עדיין מתרחשות ומתקיימות. המתים דוממים, והניצולים נותרו ללא קול בהעדר מילים, שיוכלו לתאר את מה שחוו וראו. אלה ששימשו עדים מבחוץ סרבו לשאת בתפקיד, ונותרו אילמים, חרשים ועיוורים. חברי "תיאטרון עדות", העמידו במה להשמיע את מה שלפנים נותר ללא הד. קולם הפקיע את האלם. ניצולי השואה מספרים לעיתים, בפעם הראשונה את סיפורם באמצעות השפה הדרמטית.

התיאטרון מאפשר מסגרת לסיפור הטראומה, שיוצרת מרחק אסתטי, חוויה שאינה מציפה מדי.

ב"תיאטרון עדות", עם עזרא דגן כבמאי, ועירית דגן כמטפלת בהבעה ויצירה ובדרמה תרפיה, שיתוף בני הנוער בעשייה התיאטרלית, הוא ממד נוסף, כאשר הסיפור שהיה עד כה של הניצולים בלבד, הופך להיות למעין מסורת שבעל-פה שתמשך ותעבור מדור ודור. לבסוף, הקהל שיושב, מאזין ובוכה, יחד עם הניצולים, הופך להיות עד חי, למה שהיה עד כה, זיכרון קפוא בזמן.

בקבוצה מופלאה זו, עירית משתמשת בניסיונה הרב בתחום התיאטרון על מנת לאפשר לבני דורות אלו למצוא שפה שבאמצעותה יוכלו לספר את סיפורם זה לזה, מתוך רגישות רבה למורכבות של קבוצה כזאת, ולסכנה של ריטואליזציה, עירית, מנצלת את כלי הדרמה כדי לעבוד עמם באופן לא מציף וכדי להכיל את עצמת רגשותיהם, ומאפשרת לכל אחד מבני הקבוצה לעבוד על פי יכולתו וצרכיו. הבמה שמעמידים עירית ועזרא דגן, יוצרת שותפות חדשה המשחררת את הניצול, מן המסע הכבד, ומעול הבדידות, ומעלה את זיכרון היחיד אל הזיכרון הקולקטיבי.

מלאכת התיאטרון של חברי "תיאטרון עדות" איננה עומדת בפני עצמה. היא קושרת אותם ואותנו אל עבודת התיאטרון שהתקיימה, בתוך איימי המחנות ונתנה מפלט לרוח האדם. הנאצים ניסו להשמיד את הגוף ולהרוס את הנפש, "תיאטרון עדות" הד לניצחון הרוח על כוחות הרשע, אז ועכשיו.

דר' צביה זליגמן | מומחית לטיפול בטראומה, יועצת ומלווה של פרויקט "תיאטרון עדות". פסיכולוגית קלינית במרפאת המבוגרים בשירות הפסיכיאטרי בבית החולים "איכילוב", ת"א.

**תיאטרון עדות ומשפחת דגן
מקדישים את הפרויקט
לשושנה-ז'וקה ויהודה-פיצי לוי**

ז'וקה ופיצי ילידי העיר קולוז'ואר-קלוד' בטורנסילבניה, גדלו בבית מסורתי, לחי נוך ערכי של אהבת האחר, לצד האמונה באלוהים ובצלו של החלום הגדול, לעלות לפלשתינה. נפגשו לראשונה במסיבת פורים בעיר, כמה חודשים לפני שנכר סו הגרמנים להונגריה בשנת 1944 ושינו את חייהם באחת. פיצי, שהיה יפה תואר,

בלונדיני, ורם קומה, הבין כי מראהו אינו מעורר חשד וכך כשהוא רק בן תשע עשרה, לבש מדי צלב-החץ ההונגרי, החל במלאכת זיוף תעודות והעביר מאות היהודים בין הגבול ההונגרי לרומני. הוא פעל לבדו, תוך שמירת קשר עם מחתרת הבריחה של ארגון הנוער הציוני. הסיכון הגדול ביותר שלקח על עצמו, לאתר ולהציל את חנה סנש וחבריה. פיצי נפל בידי הגסטפו, עבר עינויים במשך עשרה ימים, שיאם היה צריבה של צלב-קרס במוט מלובן על חזהו. אחרי מנוחה של כמה שבועות חזר לשטח. מאוקטובר- 44 ועד למחצית 46, הציל פיצי מעל ל- 1500 יהודים, רובם משפחות שלמות, הורים וילדים.

ז'וקה יכולה הייתה להינצל עם תעודות מזויפות שפיצי הכין עבורה, אך סירבה להשאיר את משפחתה מאחור. היא יצאה מבית החולים בו הסתתרה: "הזמנתי כרכרה ונכנסתי לגטו כמו מלכה". מהגטו נשלחה עם משפחתה למחנה-המוות אושוויץ-בירקנאו. היא שרדה בזכות אצילות נפשה. בכל אחת מהסלקציות, היא לא פחדה להביט בעיניו של מנגלה ולא חששה להגיד בקול "אני יהודייה אמיתית". היא סיכנה עצמה, בגנבת מזון ממטבח המפקדה עבור חברותיה לבלוק. את יום כיפור של שנת 44, העבירו פיצי וז'וקה בשבי, הוא בגסטפו והיא באושוויץ, זו הייתה הפעם האחרונה שצמו בחייהם. "בכל התקופה הזאת קיבלתי יותר סטירות מכל הנשיקות שקיבלתי בבית הוריי, אף פעם לא בכיתי. בברגן בלזן, כשהאנגלים נכנסו למחנה ושחררו אותנו - הבנתי שעכשיו אפשר לבכות. כמו נהר יצאו כל הדמעות." הוריו של פיצי ואמה של ז'וקה נרצחו באושוויץ, אביה מת מרעב לפני השחרור בברגן בלזן.

אחרי המלחמה הם נפגשו והיוו אחד לשני משפחה ובית שלא היו להם יותר, הם עלו לארץ, לקי בוץ כפר גליקסון. ז'וקה עבדה כעובדת סוציאלית בקליטת עולים חדשים ופיצי סא"ל בקבע ומפקד הפנימייה הצבאית של חיל החימוש. נולדו להם שני ילדים, הבכור מבניהם - קובי, נפצע בניסיון לכיבוש החרמון במלחמת יום כיפור. "זו האושוויץ השני שלי", הייתה אומרת ז'וקה בגרון חנוק מדמעות. "עכשיו אני בארץ שלי, כמה שיהיה כאן רע לא אעזוב. בשום מקום לא אוהבים אותנו, אנחנו אפילו לא אוהבים את עצמנו."

פיצי נפטר בשנת 2000. הרופאים כינו אותו נס רפואי, כאיש שעבר כל כך הרבה והצליח להחזיק עד גיל שבעים וחמש. ז'וקה נפרדה מאתנו בשנת 2012, במפתיע, כשלפניה עוד כל כך הרבה תכניות. פרויקט תיאטרון-עדות החל פעילותו לאחר לכתו של פיצי, רק כאשר בתו עירית, הרגישה שהגיע הרגע הנכון לגעת בנושא. ז'וקה לא החמיצה אף הצגה: "בשבילי תיאטרון-עדות זה יותר מלנסוע לאושוויץ, זה כמו להדליק נר-זיכרון לזכר הוריי, שאפילו קבר אין להם". היום תיאטרון עדות מדליק נר לזכרם. אנחנו מודים לכם פיצי וז'וקה, על הכבוד שנולדנו להיות במשפחתכם, על שלימדתם אותנו מהי אהבה ונתינה. מחבקים חזק, אוהבים הרבה ומתגעגעים בלי סוף.

נרינה והפקת החוכמה, צילומי סטילס - עזרא דגן, הרפיקה שמיר גלי, 050-6848055